

Савченко Михайло

заступник директора з навчально-методичної роботи,

Київська гімназія східних мов № 1,

заслужений вчитель України

м. Київ

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ГІМНАЗІЇ

У контексті розвитку системи громадянської освіти автор характеризує окремі аспекти формування і розвитку у гімназистів громадянської культури за сходознавчої парадигми закладу освіти, де учні вивчають східні мови. Формування громадянської компетентності особистості, розвиток громадянських цінностей здобувачів освіти є одним із головних завдань гімназії. На освіту закладу покладається завдання, пов'язане з формуванням громадянської культури особистості, розвитку в учнів таких якостей, як громадянська активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді до ролі свідомих громадян відкритого демократичного суспільства.

***Ключові слова:** освітнє середовище закладу загальної середньої освіти; формування громадянської культури здобувачів освіти; суб'єкт-суб'єктна взаємодія.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освіта України сьогодні покликана виконувати передусім гуманістичну місію, пов'язану з трансформацією світоглядних орієнтацій і самосвідомості юних громадян. На часі – розвиток національно-патріотичного виховання особистості здобувачів освіти та їхньої громадянської відповідальності задля подальшої участі в розбудові демократії в Україні. Наразі формування та розвиток громадянської культури особистості учнів відбувається, з одного боку, за протистояння антиукраїнським силам, з іншого – за інтеграції національної

системи освіти у європейський і світовий культурно-освітній простір. Водночас актуалізуються завдання щодо забезпечення культурно-духовного імунітету перед загрозою космополітичної ерозії, насичення суспільства ідеями національної гідності й гордості, високоморальності, ідеалами патріотичного державницького служіння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж останніх десятиліть в Україні триває процес розвитку системи громадянської освіти, що супроводжується:

- напрацюванням відповідної нормативно-правової бази;
- переформатуванням системи методичної роботи і післядипломної педагогічної освіти різних категорій педагогічних працівників;
- розробленням методологічних засад і нового змісту загальної середньої освіти;
- складанням нових програм та формування навчально-методичної бази для спеціальних курсів громадянської освіти для закладів загальної середньої освіти;
- створенням навчально-методичних комплексів для урочної, позаурочної, позашкільної діяльності з громадянознавства;
- узагальненням педагогічного досвіду громадянської освіти та виховання учнівської молоді;
- формуванням та розвитком громадянської культури особистості здобувачів освіти.

Освіта з питань демократичного громадянства – це, насамперед, громадянська освіта та нові моделі формування, розвитку громадянських компетентностей учнів упродовж їх навчання в закладі освіти, що є важливою умовою формування громадянської культури особистості і становлення громадянського суспільства в країні загалом. «Громадянство є однією з фундаментальних категорій Концепції громадянського суспільства й означає наділення громадян відповідними правами й створення умов існування» [7, с. 109].

Нині на першому плані активізація людського чинника, тож освіта має створити такі умови, що дадуть можливість формувати морально-громадянські цінності засобами змісту навчання. Слушно зауважує Л. Спіріна, «проблема сьогодення полягає в тому, що зміст освіти базується переважно на засадах наукової раціональності, а особистісні й соціальні цінності ми прагнемо формувати тільки через виховний процес. За методологічну основу беремо провідні наукові ідеї про цілісність і взаємозв'язок моральності й громадянськості, про природу ціннісних орієнтацій особистості та морально-громадянських моделей поведінки людини як найвищої цінності суспільства, про роль гуманістичних моральних цінностей, громадянських цінностей в етнопсихології, етиці, філософії, політології, педагогіці» [8, с. 242]. Якщо зміст освіти тяжіє до наукової раціональності, то, як зазначає О. Ахмад, «досягнення цілей громадянського виховання вимагає дотримання наукового підходу до організації цього процесу, тобто врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників, що його детермінують (раціональність, об'єктивність, наукова картина світу) [1, с. 82]. Адже «громадянська освіта є важливим складником розвитку демократичної держави, громадянського суспільства в країні.

За наукового підходу в учнів гімназії формуються:

- критичне мислення та особиста рефлексія на основі застосування науковості, міжкультурного підходу до європейської, азійської, африканської тощо різноманітності;
- навички для навчання співжиття (робота в команді, кооперативне навчання, емпатичне спілкування, навчання в ситуації успіху (із застосуванням ситуативних методик, кейс-методів, інформаційно-комунікаційних, проектних методик тощо));
- навички мирного розв'язання конфліктів, розвиток упевненості у собі;
- потреби та необхідності побудови особистісної системи цінностей, визначення сенсу життя як важливого шляху кожної особистості до нового

рівня моральної та громадянської зрілості, що своїм культурним, національним корінням входить у рідну землю й спрямована на гуманістичні цінності, ідеали, віру, наповнена людською гордістю та повагою до своєї країни, до людей, дає особистості, народу вільно реалізовувати свій внутрішній потенціал на засадах людської гідності, національної самосвідомості, сповідання культури міжетнічних відносин, загальнолюдську мораль;

- уміння діалогічного спілкування з носіями інших культур і вступати в діалог, у міжкультурну взаємодію;
- уміння досліджувати соціальну практику, моральні, громадянські цінності та критично розглядати суперечливі питання світогляду іноземців;
- чутливість до різних мовних, культурних, моральних і релігійних джерел людської різноманітності.

Формування та розвиток громадянської компетентності особистості, громадянських цінностей здобувачів освіти як патріотів України є одним із головних завдань сучасної школи. На освіту покладається завдання, пов'язане з формуванням громадянської культури особистості, розвитку в учнів таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства. Ключове значення для формування громадянської свідомості має співвідношення індивідуально і колективно зорієнтованих цінностей. Важливим у громадянському вихованні є переосмислення розуміння ролі групи і класного колективу у системі роботи педагога. Як свідчать практика, у підсиленні цієї вагомості складової громадянського виховання існує особлива потреба активізації педагогічної громадськості, її співпраці з місцевою громадою.

Становлення особистості відбувається у процесі її власної життєдіяльності і залежить від тих відносин, які наповнюють цю діяльність. У цьому контексті, на нашу думку, важливим є навчання учнів методологічних основ громадянської культури [7, с. 108], де мовленнєвий

розвиток учнів, які вивчають східні мови, стає безумовним чинником формування їхньої світоглядності [4].

Результати педагогічної взаємодії в рамках інноваційного освітнього середовища гімназії позитивно позначилася на зрушеннях у системі культурно-мовної та морально-громадянської самоідентифікації учнів: «Я – носій гуманістичної моралі»; «Я – активний, відповідальний громадянин України»; «Я – носій культурно-мовних та морально-громадянських цінностей»; «Я – успішний комунікант».

Особливості формування високоморальної особистості, зокрема, лежать у площині емоційно-ціннісних переживань і ставлень, тож «принципи навчання мають відповідати особистісно орієнтованій парадигмі освіти, де її здобувач є суб'єктом освітнього процесу, а гуманізаційно-гуманітарне тло забезпечуватиме становлення молодого людини як громадянина незалежної країни, готового жити і працювати в світі інформаційних та інформатизаційних перетворень. Розв'язання відповідних мотиваційно-аксеологічних проблем сприятиме становленню моральної особистості» [3, с. 199].

Організаційно-педагогічна структура в системі інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов № 1 посідає провідне місце [6]. Її складові:

- суб'єкти освітнього процесу (учні, вчителі, батьки, класні керівники, вихователі груп подовженого дня, педагог-організатор, соціальний педагог, практичний психолог);
- стратегічне планування (управління освітньою, виховною системами, інтеграція елементів);
- професіоналізм педагогічних кадрів (мовно-комунікативні, громадянські, етичні і професійні компетентності педагогів);
- науково-методичне та нормативно-правове забезпечення розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей;

- моніторинг, оцінювання (критерії, методи, рівні оцінювання результативності).

Тож виховання активного, компетентного, відповідального громадянина узалежнюється від інноваційних підходів, педагогічних систем, що базуються на взаємодії учасників освітнього процесу і сприяють формуванню гуманістичних моральних якостей, світоглядних орієнтацій, усвідомлених переконань, комунікативної та громадянської культури [2, с. 76]. «Сьогодні кожен наш педагогічний працівник – лідер. Ми не зупиняємося на досягнутому, набуємо нових компетентностей, що впливають із трансформаційних реалій в освітній галузі: підвищуємо професійну майстерність; вибудовуємо технології само- та взаємонавчання; опановуємо разом із учнями сучасні ІКТ; навчаємо гімназистів адекватно (передусім – здоров'язберезувально) рефлексувати на індивідуальні прояви та соціальні стреси, на цінності, установки, орієнтації і т.ін.» [5, с. 821–822].

У 2022/2023 навчальному році в рамках профільного навчання учні 10(11) класів матимуть змогу вивчати новий авторський спеціальний курс «Цивілізації сучасного світу в міжнародних відносинах (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», мета якого на тлі громадянської культури формувати в учнів цілісне уявлення про культурно-цивілізаційне різноманіття сучасного світу, про євроцентристські підходи до всесвітньої історії, про засади появи цивілізаційного підходу до історії, згідно з яким історичний процес розглядається як зародження, розвиток, співіснування, взаємодія та взаємовпливи окремих соціокультурних спільнот, що називаються цивілізаціями, їх місце, роль у міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сходознавча парадигма гімназійної освіти зорієнтовує педагогічних працівників на таку організацію навчання, за якої має якісно забезпечуватися не тільки комунікативно-діяльнісний характер процесу опанування знань учнями, а й суб'єкт-суб'єктність цього процесу, базована на засадах аксіологічності. Цей підхід

детермінується процесами глобалізації міжнародних контактів, за яких майбутні випускники гімназії, опанувавши одну зі східних мов, послуговуватимуться нею у своїй професійній діяльності як важливим засобом спілкування заради миру, виживання і цивілізаційного поступу загалом. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні ефективності авторського спецкурсу «Цивілізації сучасного світу в міжнародних відносинах (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» у контексті формування відповідальної особистості – носія загальнолюдських, етнонаціональних, європейських цінностей, полікультурних компетентностей, здатної до самореалізації в реальному, перспективному, глобальному життєвих просторах, виховання особистості громадян-патріотів України, здатних до діалогу, співпраці з представниками інших культур, цивілізацій.

Література

1. Ахмад О. Зміст навчання арабської мови: проблеми, досягнення і перспективи розвитку громадянської компетентності гімназистів. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 80–89.
2. Кизенко В., Савченко М. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 72–84.
3. Косянчук С. В. Аксіологічний підхід до становлення моральної особистості старшокласників. *Україна, українська мова – світ ХХІ століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 193–200.
4. Масловська Л. Г. Мовленнєвий розвиток гімназистів у контексті мовної світоглядності. *Priority directions of science and technology development*. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 500–506.

5. Проскура О. І. Сучасний заклад загальної середньої освіти: до проблеми суб'єкт-суб'єктної дефрагментації. *Modern research in world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 820–826.*

6. Савченко М. Проблема реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів: комплексний підхід. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 225–227.

7. Савченко М. П. Участь у суспільній акції школярів України «Громадянин» як засіб формування та розвитку в учнів гімназії цінностей громадянського суспільства. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 105–113.

8. Спіріна Л. Розвиток наукового мислення і формування морально-громадянських цінностей учнів на уроках хімії. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 242–245.